

A vitakultúra oktatásának és fejlesztésének térszemiotikai háttérű módszere

Absztrakt. A tanulmány fő célja a vitakultúra oktatásának támogatása a középiskolákban és az egyetemi oktatásban. E régóta elhanyagolt téma aktualitása egyrészt abból adódik, hogy viták nélkül aligha lehet a fiatalokat demokratikus gondolkodásra oktatni. Másrészt a globalizációval együttjáró értékváltozások és új ismeretek tisztázó megismerése is a viták szükségessége felé mutat. A vitakultúra fejlesztéséhez a szerzők mindenekelőtt a térszemiotikára, a hallgatólagos tudás elméletére, valamint fontos vezetéstudományi fogalmak újszerű alkalmazására támaszkodtak. A vita moderátorának teendőit egyrészt időbeli folyamatában vizsgálják és négy szakaszra tagolják a vitákat; másrészt három fő klasszikus vezetési funkció – a célkitűzés, a menedzselés, és a konfliktuskezelés – párhuzamos gyakorlásának feltételeit vizsgálják.

Bevezetés

Gyakori élményünk az a napi televíziós híradókból, hogy diplomaták ülnek nagyméretű kerek asztalok mellett, és így folytatják le a tárgyalásokat és a vitákat. A tér ilyen tudatos felosztásáról a tárgyaló felek között a külügyminisztériumok protokollfőnökei sokat tudnának beszélni. De a mindennapi életben is nagyon gyakran – nem tudatosan – felosztjuk a teret és vigyázunk a saját személyes terünkre. Erre nézvést pedig egy viszonylag új tudomány, a proxemika képviselői tudnának számos bizonyítékot előtárni. Jelen tanulmányunkban arra teszünk kísérletet, hogy bebizonyítsuk a térszemiotika érveivel, hogy a vitavezetés oktatása területén is szükség van a tudatos térhasználatra, mert ez jelentős mértékben előmozdíthatja egy vita eredményességét és hatékonyságát.

A vitakultúra kialakítása a nevelés folyamatában elkerülhetetlen ahhoz, hogy a tanuló vagy a hallgató megtanuljon kritikusan gondolkodni. A különféle szintű tantervekben ez önmagában is, de közvetetten, a kapcsolódó témakörökben is régóta kevés figyelmet kap. Ezenfelül a pedagógusok gyakori túlzott leterheltsége is hozzájárul ahhoz, hogy a szükségesnél jóval kevesebb időt tudnak fordítani az értelmes viták kibontakoztatására. Így állhatott elő az a helyzet, hogy az élőszóban folyó vita gyakorisága, jelentősége és presztízse csökkenőben van az oktatási intézményekben. A vitakultúra gyakorolhatóságának beszűkülése hátrányosan hat a kritikai gondolkodás oktathatóságára és működésére, amelyekre pedig minden társadalomban és társadalmi alrendszerben szükség van. Nélküle a demokrácia sem működik megfelelően.

A viták iránti érdeklődés az internet bővülő használata miatt is mérséklődik. A viták egy része ugyan áttolódott a világhálóra, de ezzel párhuzamosan jelentősen

csökkent az élőben folytatott viták száma, ahol pedig sokkal hatékonyabban és gyorsabban lehet megszerezni a sikeres fellépéshez és érveléshez szükséges hallgatólagos tudást. Mint majd látni fogjuk, a jelen tanulmány fő témája szempontjából kiemelkedően fontos az, hogy éppen a jelenlétes vita térbeli artikulálásának és a térhasználat hatékonyságának megtanulhatósága vész el az internetes viták során.

A globalizáció önmagában is még több különbséget hoz a felszínre, amelyek megértéséhez és kezeléséhez a minimális vitakultúra elsajátítása feltétlenül szükséges. A vitatkozó felek számára éppen a látható kulturális és egyéb különbségek takarják el a rejtett előfeltevéseket, amelyek jelentős részének feltárása a leggyorsabban és leghatékonyabban a viták eredményeként várható. Az előfeltevések napvilágra hozása pedig a kölcsönös megértés egyik alapfeltételét képezi. A jelenlegi helyzetben a tudomány világának bővülésével, a kutatók számának a növekedésével és a tudomány iránti szükségletek folyamatos erősödésével, a globalizáció mértékével és a környezetvédelem fontosságának növekedésével, úgy tűnik, hogy a vitakultúra fejlődése és a viták számának, típusainak gyarapodása és a minőség magasabb szintre történő emelése nem tart lépést. Ezért tartjuk szükségesnek azt, hogy a vitakultúra fejlesztéséhez egy új, térszemiotikai megközelítés kidolgozásával járjunk hozzá.

A középszintű és a felsőoktatásban különösen szükség van a vitakultúra elsajátítására, mert ez a szocializációnak erősen integráló szakasza. Emellett még egy tantestületen vagy egy tanszéken belül is rendszeresek és fontosak a viták. A vitakultúra az élet minden területén nagyon fontos, de a pedagógusok oktatásában kiemelten szükség lenne rá, mert nekik jut igazán fontos szerep abban, hogy megtanítsák a tanulókat és a hallgatókat a vitakultúra elemeire. A tanító- és tanárjelölteknek tehát képesnek kell lenniük arra, hogy vitákat kezdeményezzenek és megfelelően kibontakoztassák és moderálják azokat.

A vitakultúra területén is, miként a képzések más szektoraiban, az egyéni adottságok jelentősen különböznek, ami azonban nem lehet akadálya egy oktatási minimum bevezetésének. Ezért törekszünk egy olyan módszer kifejlesztésére, amely néhány vagy akár öt-hat szemináriumi foglalkozás keretében hatékonyan segíti elő ezen célok megvalósulását a kognitív jellegű viták területén.

A vitakultúra fejlesztése bizonyosan nem új gondolat. Megközelítésünk viszont annyiban feltétlenül innovatív és igazi újdonság, hogy egyrészt egy térszemiotikai szemléletet, másrészt ehhez kapcsolódó gyakorlat leírását foglalja magában. Annak a térnek a megismerése, kihasználása és kezelése, amelyben egy vita lefolyik, hétköznapi értelemben is fontos.

A viták sokfélesége miatt néhány korlátozást látunk szükségesnek érvényesíteni. Egyrészt módszerünk nem terjed ki a széles nyilvánosság előtt folyó, esetleg a tömegmédiák által is követett politikai és társadalmi vitákra. Másrészt a viták közül az emberi világmegismerés különböző témáira vonatkozóak talán az egyszerűbbek közé tartoznak, szemben a különféle érdekeket tisztázó és érvényesítő vitákhoz képest, mint amilyenek a diplomáciai tárgyalások is. Ismét csak más jellegűek a jogi viták. Harmadrészt az általunk vizsgált vita tartalmi színvonala egyrészt ama szint között van, ahogyan a tanárok a középiskolában színvonalasan oktatnak, másrészt pedig ama másik szint között, amelyet kulturális közérthetőségnek nevezünk. Egy

kutató vagy oktató valamely témát olyan szinten ad elő az utóbbi esetben, amely a téma szakértői körén kívül állók számára is érthető, akik legalább érettségivel rendelkeznek. Ezeket a kikötéseket módszertani okokból tesszük, és reméljük, hogy idővel a javasolt módszer szélesebb oktatási körökre is kiterjeszhető lesz. Ezért nem foglalkozhatunk az olyan nehéz helyzetekkel sem, amelyekben a társadalmilag hátrányos helyzetben levők küzdenek a saját érdekeik artikulációjáért, és amelyeket például Paulo Freire a maga reformpedagógiájában széles körűen tárgyal.

Emellett a tanulmányunk – terjedelmi okok miatt is – főleg arra szorítkozik, hogy az egyetemi hallgatókat, és esetleg kisebb mértékben a középiskolásokat is, alapszinten meg lehessen tanítani szűkebb körű kognitív viták levezetésére, amelyeknek témái kapcsolódnak az ő életvilágukhoz is. Evidensnek tűnik, hogy ezzel a viták során tanúsítandó kulturált magatartás fontosabb elemeit is el tudják sajátítani. Ez a cél szorosan összekapcsolódik azzal a kiemelt céllal, hogy képesek legyenek moderálni a vitákat.

A tudomány világában vannak tudományágakon belüli és interdiszciplináris viták.

Ez utóbbiak lényegesen nehezebb terepet jelentenek. A vitakultúra oktatásának elméleti részében, éppúgy ahogy a gyakorlatban, érdemes az előbbivel kezdeni. Ugyanakkor a vitaelmélet és a vitakultúra oktatása, mint tudományterületek, eleve interdiszciplináris jellegűek. Ezért a használatuk kibontakoztatását és fejlesztését is célszerű több tudomány területén előkészíteni. Jelen tanulmányban főleg az alábbi, fontosabb forrásokból merítettünk.

A kifejtendő módszer fő forrásai

Általános szemiotika, térszemiotika és jeltérelmélet

A megközelítésünk egyik főbb újdonsága az, hogy a szemiotika felől közelítünk a vitakultúra oktatásához és a viták módszertanához. A jeltudomány egészén belül a térszemiotika egy részdiszciplína, amely magában foglalja a jelterek kutatását is¹. Például a hétköznapi életben egy jelteret használunk, amikor járművel a közutakon közlekedünk és követjük a jelzőtáblák utasításait és tájékoztatásait. Ugyanígy egy jeltérbe kerülünk, amikor egy kórházon belül valamelyik részleget keresve a padlóra festett és az ajtókra rögzített eligazító jeleket követjük. A gyakran használt jelterek a mindennapi életben azt sugallják, hogy vannak olyan intézményesült terek, ahol a szabályok uralkodnak. Ezeket a szabályokat egyrészt a térben elhelyezkedő objektumok közötti térbeli viszonyok, másrészt különféle jelek és jelalakzatok fejezik ki. A térben tartózkodó, mozgó és dolgozó emberek az egyes jelek és jelalakzatok révén ismerik fel azt, hogy milyen jelterekben vannak.

Az oktatáshoz kialakított jeltér akkor igazán hatékony, ha a céloknak megfelelően tagolt, átlátható és menet közben rugalmasan alakítható is. Emellett a benne felhasznált jeleknek is igazodniuk kell az említett célokhoz. A jelek ráerősíthetnek a

---

1 Szívós Mihály, *Jelterek. A jeltérelmélet alapjai és a jeltérelmezés módszertana*. Budapest, Magánkiadás: 2022, 43.

szavakra, ahogy a kommunikációban is szokás, ahol a beszéddel párhuzamosan testbeszéd, gesztikulálás és mimika folyik. Az egyedi jelek mellett a jelalakzatok még inkább szerepet játszhatnak a különféle álláspontok erős és hatékony kifejezésében. A jeltér szintaktikai alakításához elengedhetetlen a fontosabb jelalakzatok ismerete, amely az alakzattanból meríthető². A laikusok számára a szemiotikai megközelítés leginkább érthető oldala a szemantikai, mert a jelek jelentései erre támaszkodva érthetők meg vagy képezhetők. A szemiotikai pragmatika a jelhasználat módjaival és azok következményeivel foglalkozik.

Az már bizonyítottnak tekinthető, hogy a tanítás és tanulás során gyermek és felnőtt egyaránt jobban megjegyzi azt, amit egy narráció keretében hallott. Így a jelterek narrációt támogató és megalapozó szerepét, és magukat a jeltéren belüli mozgásokat hatékonyan lehet alkalmazni az oktatási anyag átadása érdekében. A jól rendezett oktatási jeltér biztosítja a tanulók számára az élményteli tartózkodást és mozgást a térben és ezzel narrációk létrehozását segíti elő. Az oktatási célú narráció akkor sokkal teherbíróbb és több tudást képes közvetíteni, ha olyan tudatosan kialakított jeltérben keletkezik, amely mind a térbeli mozgások, mind pedig az időbeli ugrások – korszakok és időszakok vagy témák közötti mozgások – szervezését úgy biztosítja, hogy a kettő hatékony összefonódása is megvalósulhat.

A térszemiotika, és azon belül főleg a jeltérelmélet használata elsősorban a vita feltételeinek megteremtésében, kibontakoztatásában és moderálásának elősegítésében valósul meg. Ebből az is következik, hogy elsősorban a tanár az, aki szemiotikai szempontból tudatosan cselekszik. Azt csak a gyakorlat és azon belül leginkább a kurzus hossza döntheti el, hogy mennyire lehet tudatosítani ezeket a módszereket a vitákban résztvevő diákok és egyetemi hallgatók számára. Az már most valószínűsíthető, hogy a felsőoktatásban a vitakultúra oktatásában résztvevő hallgatók számára szükséges lehet – legalább egy teljes foglalkozás erejéig – valamilyen szemiotikai bevezető megtartása, különös tekintettel a térszemiotikai tudnivalókra³. Célszerűbbnek látszik az, ha ezt az oktatást még a vitaelméleti- és gyakorlati képzés előtt megkapják.

38

A hallgatólagos tudás elmélete

A hallgatólagos tudás elmélete, amelyet Polányi Mihály alkotott meg, arra mutatott rá, hogy minden emberi tevékenység során olyan tudásfajta is keletkezik, amelyet nem tudunk kimondani. Ez a fajta tudás az alapja minden készségnek és jártasságnak, amelyekre az eszközökkel végzett tevékenységek során teszünk szert. A hallgatólagos tudásunk rejtett meggyőződéseket, elkötelezettségeket és hiteket is magában foglal, amelyekre főleg a viták során derül fény. A filozófiai, tudományos és társadalmi viták nagy előnye éppen az ilyen rejtett előfeltevések feltárása, amelyek figyelembevételével azután elméleteket és gyakorlatokat lehet módosítani és

2 Szívós Mihály, *A jeltől a kódig. Rendszeres szemiotika*, Budapest, Loisir Kiadó, 2013, 147–168.

3 Például ehhez ajánlható Winfried NÖTH kiváló kézikönyve: *Handbuch der Semiotik*. Stuttgart – Weimar, Verlag J. B. Metzler: 2000, 282–286.

jobbá tenni. A hallgatólagos tudás térszemiotikai értelmezése és ennek a vitakultúra oktatásában történő felhasználása hatékonyan hozzájárul a rejtett előfeltevések és hitek napvilágra kerüléséhez.

A hallgatólagos tudás elméletének másik kiemelkedően fontos hozadéka a vitakultúra oktatásának területén a moderálás megtanulásához kapcsolható. Ahogy minden tanulási folyamatban, itt is az explicit tudás átadását hallgatólagos tudás átvétele kíséri. Ez az a tudásfajta, amelyet hatékonyan csak a jelenlétes tanulási folyamatban lehet elsajátítani, és amely a moderátori gyakorlatokban is alapvető fontosságú.

A hallgatólagos tudás meghatározásában kiemelkedően fontos az a mozzanat, hogy e tudásfajta és az explicit tudás közötti viszony térbeli viszony is. A fokális figyelem mellett ugyanis térben körkörösén helyezkednek el a hallgatólagos tudás forrásai a disztális figyelem számára. Így a két tudásfajta térbeli viszonyai is elraktározódnak az agyban. Ezért is használják olykor a hallgatólagos tudás alternatív elnevezéseként a „kontextuális tudás” megnevezést. Így a térbeliség jobb megszervezésével a hallgatólagos tudáshoz is jobban hozzá lehet férni. Azt is feltételezzük, hogy a térbeli reprezentáció különféle formái támogatják az externalizálási folyamatot. Ily módon a vitakultúra oktatásának e két pillére, a térszemiotika és a hallgatólagos tudás elmélete egymással szorosan összekapcsolódik.

Vitaelméletek

A vitákkal több tudományág, így a filozófia, a kommunikációelmélet és a retorika is foglalkozik.⁴ Jelen műben részben a filozófiai gyökerű vitaelméletekre, részben pedig a tudományos vitákban kialakult saját gyakorlatunkra támaszkodunk. Mivel a moderátori funkció egyfajta vezetői feladatkör is, ezért a vezetéstudományban régóta kialakult olyan fogalmakat, mint a *menedzsment*, a *leadership* és a *governance*, a vita elmélete és a vitavezetési gyakorlat számára újraértelmezzük. Ez a tanulmányunk második jelentős újítása.

A térbeliség és az elvont gondolkodás kialakulásának összekapcsolása a kortárs gondolkodáslélektanban

A kognitív tudományok összefüggenek azokkal a pszichológiai kutatásokkal, amelyek a térbeliség érzékelését összekapcsolják az elvont gondolkodás kialakulásával. E kutatási folyamat eredményeit Barbara Tversky széles kitekintés alapján foglalta össze könyvében. Egyrészt hangsúlyozza azt, hogy van egy gondolati vonatkoztatási rendszerünk: „Egy mentális térbeli keretrendszerből hívjuk elő az információt, hogy merre helyezkednek el a környezetünk különböző helyszínei. Ahogyan járunk-kelünk a világban, a keretrendszer folyamatosan frissül, és egyúttal bővül is,

---

4 Már régóta léteznek vitaelméleti kutatások is. Ezek koordinálásában az *International Association for Scientific Controversies* nevű szervezet fontos szerepet tölt be.

amint egyre több tapasztalatot szerzünk.”⁵ Másrészt hangsúlyozza ennek a plurális jellegét: „Elmének valójában több különböző típusú térbeli keretrendszert is kialakít. Akárcsak a való világ hasonló rendszerei – a könyvespolcok, vitrinek, vasúti és közúti hálózatok –, a mentális térbeli keretrendszerek is újra meg újra felhasználhatók, tartalmuk pedig megváltoztatható és átszervezhető. Ezek az elménkben kialakított keretek azonban nem csupán helyszínek és tájékozódási pontok, hanem bármilyen gondolatok és eszmék tárolására és rendszerezésére is alkalmasak.”⁶ A hallgatóságos tudás térbeliségének fentebb kifejtett elve hatásosan alátámasztja a pszichológiai kutatások ezen irányzatának tételeit, hiszen önmagában, a létében hordja a térbeliséget és mint ilyen tudás támogatja az elvont gondolkodás működését is.

A térbeliségnek ez az erős pozíciója is arra készíti bennünket, hogy az elvont gondolkodás kialakulását is segítő viták vezetésének tanítási folyamatába jelentős mértékben térszemiotikai elemeket vonjunk be és ezekkel segítsük elő azok kibontakoztatását és lebonyolítását. Ezzel ugyanis nemcsak a gondolkodás felszíni folyamataihoz, hanem a mélyebb gyökereihez is kapcsolódni lehet.

A térszemiotikai eszköztárat igénybe véve az is lehetővé válik, hogy a viták alapelemeit ne csak szóban fejezzük ki, hanem a lehetőségek szerint térben szemléltetve is. Ez a szemléltetés pedig éppen azt az általánosítási folyamatot – az elvont összefüggések felfedezését – támogatja, amely minden következetesen végigvitt vitának a szerves velejárója.

A térhasználatra vonatkozó javaslatainkat a továbbiakban két síkon bontakoztatjuk ki: először a vitavezetés három fő feladatköre, másodszor pedig a vita lefolytatásának négy szakasza szerint.

40

A vizuális ábrázolás fejlesztése, amely csak a térben lehetséges, már önmagában is több képet eredményez, amelyek a gondolkodást különböző irányokba viszik el. A kibontakoztató szakasz alapos előkészítése és kivitelezése tehát döntő az egész folyamat sikere szempontjából. Ezt támasztja alá Tversky további érvelése is: „A korábbiakban, amikor a test körüli teret tárgyaltuk, leszögeztük, hogy elménk térbeli keretrendszereket hoz létre, amelyek segítségével folyamatosan nyomon követheti, hol helyezkednek el egymáshoz képest a tárgyak. E térbeli keretek lényegében olyan hálózatok, amelyek felhasználásával a gondolatok bármely halmazának belső viszonyait figyelemmel kísérhetjük; a fogalmi térben létező gondolatok e tekintetben hasonlóak a valódi tér helyszíneihez. Ráadásul, mint látni fogjuk, a térbeli döntések meghozatalánál alkalmazott eljárásokat használjuk az elvont, tehát kognitív vagy szociális ítéletek megalkotásakor is. Az absztrakt és a térbeli gondolkodás e párhuzamai erőteljesen alátámasztják kiinduló feltevésünket, miszerint az utóbbi szolgál alapul az előbbinek...”⁷

A vita részeinek térbeli megjelenítése, valamint a kialakuló irányzatok térbeli elkülönítése ugyancsak egy átgondolt felépítésű tér, vagyis egy jól rendezett jeltér kialakítását eredményezi. A többféleség felmutatása során lehet belefogni a harma-

5 Barbara TVERSKY, *Mozgásban az elme. Hogyan formálja a cselekvés a gondolkodást?* ford. HEGEDŰS Péter, Budapest: HVG Könyvek, 2019, 69.

6 TVERSKY, *l. m.*, 70.

7 TVERSKY, *l. m.*, 84.

dik szakasz feladataiba, nevezetesen a vélemények tartalmi csoportosításába és az ellentétes állítások és ábrázolások szembeállításába.

A tudatosan felépített vitatér kialakítását olyan szondázással érdemes előkészíteni, amelyikből kiderül, hogy eddig a hallgatók érdeklődését milyen komplexebb vitatémák keltették fel. Ezért az adott félévet sem lehet vitaszemináriummal kezdeni, mert ennek megrendezéséhez előzetes témaelmérés szükségeltetik. Ez követően a hallgatókkal megbeszélve lehet tanári döntést hozni arról, hogy mi is legyen a vitaszeminárium témája.

Pedagógiai szempontok

Tekintettel arra, hogy jelen tanulmány fő célja a vitavezetés tanítása, ezért a folyamat kialakítása során tekintettel kell lennünk arra, hogy illeszkedjék a felsőfokú oktatás didaktikai követelményeihez. A vita mint eszköz a pedagógiában az ismeretszerzéshez általánosan alkalmazható elemként számos módszerhez illeszthető, és az oktatott tárgyak jelentős részéhez hozzákapcsolható. A vitaszemináriumot ezért érdemes az adott tantárgy vagy kurzus egy-egy komplexebb témájához kötni, akár a témához előzetesen kiadott feladat (például a részproblémákra vonatkozó háttérinformációk összegyűjtése) mellett. A vita gyakorlata során elsajátított ismeretek és készségek pedig segítenek abban, hogy a tanulók később maguk is képesek legyenek viták szervezésére és moderálására, a vita módszerének alkalmazására.

Jelentős előnye, hogy az oktatott tartalmak passzív befogadása helyett a résztvevőket aktív tanulásra készíteti, és elkötelezi, így tudásuk elmélyül, az anyag megértése könnyebbé, ugyanakkor hatékonyabbá válik. A fogalmi kapcsolatok áttekintése és a többféle szempont alkalmazása révén egyszerűbbé válik a probléma gyakorlati vonatkozásainak megértése és a megszerzett tudás alkalmazása. Ugyanezt a hatást erősíti, hogy az álláspontok kifejtésében szerepet kapnak a különböző példák, melyek egy-egy álláspontot valós szituációkhoz képesek kapcsolni.

Az aktív tanulás azonban csak abban az esetben igazán hatékony, ha a vita minden résztvevőjét sikerül bekapcsolni a beszélgetésbe. A moderátornak tehát különösen figyelnie kell az egyébként csendesebb, visszahúzódó tanulókra, akiket az aktívabbak könnyen el tudnak nyomni azzal, hogy maguknál tartják a szót. A moderátor feladata, hogy ezt ellensúlyozza azonos megszólalási esély és azonos időkeret biztosításával.

Térszemiotikai szempontból kiemelten fontos a pedagógiai szituáció megteremtése. A tradicionális tanulási terek a frontális, tekintélyelvű oktatás színterei, amelyek elrendezésükben aszimmetrikus helyzetet teremtenek: a széksorok, pad-sorok egy irányba nézve irányítják a figyelmet a tekintéllyel rendelkező tanárra, akinek előjoga a megszólalás. A vitához a székeket egymás felé fordítva (például körben elrendezve) kell létrehozni azt a térbeli szituációt, amelyben a tanulók egymásra figyelve, egyenrangú módon tudnak részt venni a beszélgetésben. A tér elrendezése lehetővé teszi, hogy a figyelem fókusza mindig a megszólalóra irányuljon. Az egymás felé forduló székek annyiban is segítenek kilépni a tradicionális oktatási helyzetből, hogy így a résztvevők a lényeges tartalmak kimondását és kifejtését nem egyetlen személytől – a tanártól – várják, hanem egymástól. Mindemellett az

együtt gondolkodás az egyéni tanulási teljesítmény növelése mellett azzal az előnnyel is jár, hogy a résztvevők osztoznak a közös felfedezés, a kooperatív munka, és a társas tanulás élményében.

Az egyetemi hallgatók moderátori képzésének tartalma

A viták vezetése több, egymáshoz kapcsolódó feladatkört foglal magában. Ezek közül mi hármát emelünk ki, és azoknak a térbeli vonatkozásait vizsgáljuk a jeltérelmélet szemszögéből. A kiemelten fontos feladatköröket néhány alapelv szorosan összekapcsolja. Ilyen a másik, eltérő vagy ellenkező véleményű fél meghallgatása, egyenlő jogok a megszólalás lehetőségében, a vélemények kifejtésére vonatkozó időkorlátozás, és a választott témához való kapcsolódás.

A vita távlati fő céljának meghatározása és fenntartása

Egy közösség, tanulói vagy hallgatói csoport tagjai között nézetkülönbségek alakulhatnak ki meghatározott kognitív kérdésekben, amelyek azután belső vitákhoz vezethetnek. A vita lebonyolításával járó feladatkörök közül az első a vita tárgyának meghatározása a vita résztvevőivel együtt. A moderátor vagy vitavezető nemcsak abban segít, hogy a résztvevők tisztán lássák a vita tárgyát, hanem segít annak fenntartásában vagy akár a módosításában is, ha ez szükségessé válik. Ezt a célt érdemes valamilyen ikonikus vagy szimbolikus jellel megjelölni, amelyet azután lehet módosítani vagy kiegészíteni, ha szükségessé válik. A vita előhaladását és szaporodó eredményeit azzal is lehet érzékeltetni, hogy ezt a jelet fokozatosan jelalakzattá, például egy jelsorrá bővítik. Ezen keresztül is kialakulhat egyfajta kötődés a vita meghatározott céljához, anélkül, hogy nagyon szoros definíciót kellene róla adni.

42

A kezdet kezdetén a moderátornak célszerű kijelölnie a vitatér szimbolikus középpontját, amelynek minél közelebb kell lennie a mértani, szemiotikai szempontból ikonikusnak tekinthető középponthoz. Itt érdemes emlékeztetnünk a bevezető példákra, ahol a tárgyaló felek között közvetítő diplomata hajszálpontosan a két fél között ül, tőlük egyenlő távolságra. Bár a vitatérben ilyen merevségre nincs szükség, a középpont tudatos kezelése nagyon fontos. A moderátor ugyanis lényegi bejelentésekre vagy döntések közlésére használhatja fel azt, ami azután menetközben egyre inkább szimbolikus erővel ruházza fel. A moderátor mindeközben rugalmasan eltávolodhat e szimbolikussá vált középponttól, amikor például kisebb konfliktusokat kezel. A szimbolikus középpont ügyes kezelése tekintélyt kölcsönözhet a moderátornak.

A hozzászólások tartalmi és módszertani kezelése

A második feladatkör az egyes hozzászólások kezelése a vita fő célkitűzését szem előtt tartva. A vitavezetőnek előtérbe kell állítania azokat a hozzászólásokat, amelyek tartalmilag vagy módszertani szempontból, vagy pedig mind a két szempontból előre viszik a vitát a döntések vagy egy közös vélemény kialakítása felé. A feladatkört felvállaló moderátor a vita ügyét szolgálja azzal is, ha a kisebb részeredmé-

nyekre rámutat, akárcsak azzal, ha a hasonló véleményeket összekapcsolja. A hozzászólások tartalmi kezelése magában foglalja a vita történeti előzményeinek bevonását, illetve az azokra való emlékeztetés gyakorlatát is.

A vélemények eltéréseit és hasonlóságait tapasztalva a moderátornak célszerű csoportok képzését javasolni, valamint azt, hogy az irányzatok elkülöníthetősége végett az egyező vagy hasonló véleményt képviselők üljenek egymás mellé, vagy ha ez nem lehetséges, akkor azonos vagy hasonló jellel mutassák ki összetartozásukat. A moderátor maga is adhat jeleket a különböző csoportoknak, amelyeket felhasználhat, amikor rájuk hivatkozik.

A vita résztvevői között és a vitavezető és a résztvevők közötti konfliktusok kezelése

A harmadik feladatkör a vita közben a résztvevők között keletkező konfliktusok kezelése. Erre azért van szükség, mert újra és újra megtörténhet, hogy a vitatkozó felek között vagy a személyes konfliktusok vagy az érdekkonfliktusok kerülnek előtérbe a vitatéma rovására. Ezek akadályozzák a vita célszerű menetét, az éppen tárgyalt kérdések kibontását. Emellett nemkívánatos mellékutakra terelhetik a vitát.

A vitavezetés stílusa is generálhat konfliktusokat, ezért a vitavezetőnek meg kell tanulnia önmérsékletet gyakorolni és időről időre az is szükséges lehet, hogy önkorrekciót gyakoroljon akár visszamenőleg is. Ez utóbbit akár a vita változó menete is szükségessé teheti.

A moderátor térbeli mozgása tekintetében a konfliktuskezelések képezik a legnehezebb feladatokat. A lehetőség szerint a vitás felek között állva és lehetőleg tőlük egyenlő távolságra állva fejezze ki közvetítői szándékát és semleges pozícióját a békítés során. Ugyanígy fontos az, hogy a vélemények meghallgatása során mindig a nyilatkozó fél felé forduljon, jelezve a nyitottságát a meghallgatásra és a közvetítésre.

A vita vezetése során érdemes törekedni arra, hogy az ellenvélemények megfogalmazása mindig a másik véleménnyel, ne pedig a másik személlyel szemben történjék. Szükség esetén a moderátor ezt segítheti azzal, hogy az álláspontok különbségeit hangsúlyosan megismétli, összefoglalja, az elhangzott érveket pedig megfelelően csoportosítja. Mozgásával, térbeli elhelyezkedésével azt kell hangsúlyoznia, hogy a vita álláspontok, nem pedig személyek közötti szembenállást jelent.

A három kiemelt feladatkör térszemiotikai összehangolása

A térszemiotikai eszköztár kialakítása olyan befektetés, amely már a vitafolyamat elején elkezdődik. A moderátor szerepét játszó hallgató figyelmét érdemes felhívni arra, hogy a felhasznált térszemiotikai eszköz – módosításokkal – a vita különböző szakaszaiban és a moderátori tevékenység mindhárom területén sikerrel felhasználható. Így a vita jelterének kialakuló szimbolikus középpontját mind a három moderátori funkció gyakorlásához fel lehet használni. A térszemiotikai tudatosság és kreativitás egyben a moderátori munkát egy sajátos pályára is tereli, amelyen érdemes tovább menni.

A vitakultúrát fejlesztő oktatási folyamat szakaszai

Itt célszerű visszautalnunk arra, hogy a térbeliség kezelésének részleteit két síkon közelítjük meg. Az egyik a kiemelt moderátori feladatkörök síkján történt meg, míg a másik most, a vitafolyamat szakaszokra való bontása során valósul meg. A vita egyes szakaszainak teendőit aszerint is áttekintjük, hogy a fentebb felvázolt három moderátori területen milyen konkrét teendők adódnak. Így a térszemiotikai teendőket és lehetőségeket is ebben a bontásban mutatjuk be.

Első szakasz – a vita előkészítése és a fő cél megállapítása

A vitát a kiválasztott téma előzetes bemutatásával és a róla alkotott eltérő vélemények ismertetésével lehet elkezdeni. Az előkészítő oktatási anyag felvezetése és a témaválasztás során különböző álláspontok fogalmazódhatnak meg, amelyeket az előkészítő szakaszba már bele lehet vonni. Ezek alapján már akár kezdeti véleménycsoportok is kialakulhatnak. E munkálatokkal a moderátor az első feladatkör egyes részeit végzi el. A moderátor vagy vitavezető számára kifejezetten előnyös lehet, ha a létrejövő vitajeltér kialakításához legalább előzetes vázlatokat készít. Teljes tervezés persze bizonyosan nem lehetséges a váratlan helyzetek és fordulatok miatt.

44

Az előkészítő rész után várhatóan értelmezési kérdések vetődnek fel, amelyek alkalmat nyújtanak egyrészt a ténybeli, másrészt pedig az értékelési pontosításokra. E pontosításokhoz a moderátor a második funkcióját gyakorolva jelentősen hozzájárulhat. E feladatkör keretében is folytatódhat a vita térbeli aspektusainak kialakítása. A térbeliesítés első szakaszában a témát kell először történelmi, és azután a jelenkori társadalmi, kulturális és tudományos térben elhelyezni, nevezetesen, hogy kik számára fontos ez a téma. A moderátor erre kérdésekkel ráirányíthatja a figyelmet, illetve részben maga is kifejthet néhány dolgot. A térbeliesítés egyik idevágó formája az, hogy az egyes témarészleteket, akárcsak az álláspontokat indexikus, ikonikus és szimbolikus jelekkel vagy jelalakzatokkal lehet jelölni. Ezeknek a jeleknek maguknak is térszemiotikailag tudatosan felépítettnek kell lenniük, vagyis lehetőség szerint térbeli viszonyokat is meg kellene jeleníteniük. A vita előrehaladásával ezeket azután pontosítani lehet, el lehet hagyni, vagy akár más jelekkel is fel lehet váltani. Ez azonban a kontextualizálásnak csak az első fontos lépése. A másik azoknak a témáknak a megismertetése és társadalmi-térbeli kontextualizálása, amelyekhez a kiválasztott téma közvetlenül kapcsolódik.

A történelmi vonatkozású térbeliség esetében például ilyen szempontok játszanak szerepet, mint hogy „hol fogalmazták meg először?” és „van-e közvetlen térbeli vonatkozása?” és „milyen földrajzi útvonalat írt le kialakulása és terjedése során?”. Ezt követheti a különféle álláspontok földrajzi lokalizálása, amelyet a sajátos problémafelvetések térbeli elhelyezésével lehet kiegészíteni. Ha lehetséges, akkor rekonstruálni kell a témával kapcsolatosan kialakult jelenkori álláspontok térbeli helyeit és útvonalait is. A vizualizálás itt is segíti a megértést: közösen, vázlatos térképen lehet jelölni tárgyalt helyeket, kitérve azok társadalmi-történelmi kontextusára, a terjedés útvonalának elemzésére.

Az említett szereplőkre vonatkozó narratív elemeket is célszerű a tér különböző részeivel összekapcsolni. A már elkülönített térrészeket jelalakzatokkal is össze lehet kötni. A térbeli aspektusok megvilágítása segít szemléltetni azt, hogy az egyetértés eléréséhez esetleg hosszabb erőfeszítésre lesz szükség

A vitatéma térbeli kibontakoztatásának egyik további lépése az, hogy az álláspontokat és egymáshoz való viszonyait valamilyen teret leképző vagy egybesűrítő diagramokban jelenítik meg vagy más ábrázolási formák készítésével szemléltetik. Ilyenkor a halmazelméleti és geometriai ábrákat felhasználó megközelítés alkalmazása is szóba jöhet. Mindazonáltal egyáltalán nem kívánatos az értelmezéseknek geometriai modellekre való redukálása. A jelek alkalmazása során különös tekintettel kell lenni a háromsztatú szemantikai jelosztályozásra, amely az indexikus, ikonikus és szimbolikus jeleket különbözteti meg, és amelyek bizonyos kontextusokban alkalmasak egy fejlődési vonal szemléltetésére is.

A vélemények tartalmi és módszertani kezelését segíti elő olyan képzetes terek kialakítása, amelyek a vita valamilyen részletét elég hűen ki tudják fejezni. Erre a digitális technikai eszközök használata nagyon alkalmas lehet. Különösen fontos lehet ez bonyolultabb, összetettebb kérdések tárgyalásakor, amikor is egy előzetes vizualizáció megkönnyíti a probléma megértését és a megoldások lehetséges irányainak feltérképezését. A digitális interaktív eszközök lehetőséget biztosítanak arra is, hogy a csoport a fogalmi kapcsolatokat közös gondolattérképen jelenítse meg, megkönnyítve az egyéni csatlakozást, a személyes álláspont formálását.⁸ Ez a gondolattérkép már a jeleivel is reflektálhat az időközben kialakult térszemiotikai helyzetre.

A korábbi ábrák és térbeli reprezentációk átkonfigurálása is hasznos lehet. Ez a visszamenőleges kiigazítás megerősíti a vita lefolyásának narratív struktúráját. Arra is érdemes lehet felhívni a figyelmet, hogy a térbeli elhelyezések variálásával azt is elő lehet mozdítani, hogy valaki más irányból lásson rá a vita témájára vagy annak valamilyen részletére.

A harmadik feladatkör, vagyis a konfliktusok kezelése területén is megvalósítható a térbeliesítésnek egy sajátos formája. A rendelkezésre álló tér eltérő részeiben, egymástól távolabb lehet elhelyezni azokat a résztvevőket, akik között konfliktus kezd kibontakozni, például úgy, hogy a moderátor odahívja őket. A személyeskedésbe forduló konfliktusok ilyen jelöléssel való kiemelése fékezőleg hat a további kiszélesedéssel szemben. Ezzel szemben az azonos vagy nagyon hasonló véleményeket hangoztatók egymás mellé, vagy egymáshoz közel kerülhetnek, illetve ezt moderátori szóbeli jelzésekkel is meg lehet valósítani. Ezáltal az eltérő álláspontok is térbelileg fejeződnek ki. A moderátor a maga térbeli mozgásával időről időre óvatosan szintén jelezheti azt, ha esetleg valamely csoport véleményével jobban egyetért, mint a másikkal.

8 LEHMANN Miklós, *Digitális eszközök szerepe a fejlesztésben* = PÁLFI Sándor – VARGÁNÉ NAGY Anikó (szerk.), *Kora gyermekkori nevelés szakmai megújításának lehetőségei 1.*, Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 2017, 144–151.

Második szakasz – a vita kibontakoztatása

E szakaszban az első feladatkör területén végbemegy a vita fő céljának érvekkel megtámogatott rögzítése és ezzel az előkészítő műveletek lezárása is. Ezt mint határállomást érdemes tudatosítani a résztvevőkben, és erre a már említett, leginkább előkészített jelek nagyon alkalmasak lehetnek. A vitavezető elsődleges feladata ebben a szakaszban a vita fő céljához kapcsolódó legerősebb vélemények kiemelése és egymással való szembeállítás. Ez nem jelenti a többi vélemény kiszorítását, hanem csak jelzi azt, hogy a vélemények felsorakoztatása után elindul azok szelekciója, amelyben a jó érveknek jut a kiemelkedő szerep.

Az eltérő vagy akár már ellentétes álláspontok kiteljesítésénél támaszkodunk az első szakaszban már kialakult térszemiotikai megjelenítésekre. Ezek továbbfejlesztésében egyáltalán nem csak a direkt szöveges kommunikáció az uralkodó, hanem olyan jelzések is vannak, amelyeket követni lehet újabb álláspontok kialakításához. Térszemiotikai és azon belül jeltérelméleti szempontból nézve ez a dolog legnehezebb része.

A második feladatkör területén a vita eme kibontakoztató szakaszában szükséges kezelni olyan véleményeket, amelyek olyan másodlagosnak látszó résztémákat hoznak elő, amelyek a főtémához mérten később esetleg fontosakká válhatnak. Ezeket is lehetőleg térbelileg megjelenítve azt a térszemiotikai helyzetet kell majd szemléltetni, hogy ezek kisebb jeltere mozgásban van a főtéma jóval nagyobb jelterén belül. Ezt a mobil jelterek jeltérelméleti sajátosságait felhasználva lehet szemléltetni. Ez esetben érdemes vizsgálni a kisebb mobil jeltér és a befogadó, a főtémához szorosabban kapcsolódó nagyobb jeltér közötti relációkat.

46

A harmadik feladatkör területén a moderátornak foglalkoznia kell az eddig hátrahúzódnak résztvevők motiválásával is. A moderátornak tisztában kell lennie azzal, hogy az érdeklődés és a motiváció leginkább akkor támad fel, amikor az ember már az adott területeken cselekszik. Nemcsak a vélemény megfogalmazása, hanem a vita terében történő mozgás kivitelezése és az elhelyezkedés is cselekvés. Ezért ebben a szakaszban arra kell inspirálnia a kevésbé aktívakat vagy a teljesen inaktívakat, hogy lépjenek elő a véleményükkel, vagy legalább csatlakozzanak valamilyen, már megfogalmazott álláspont képviselőihez. Az álláspontok kialakítását a bizonytalanok számára azzal is meg lehet könnyíteni, ha a moderátor reflektáló kérdéseket tesz fel számukra, akár egy-egy apróbb részlethez kapcsolódóan is; ezzel elkerülhető, hogy a résztvevők ne pusztán a többi vitapartnerrel szembeni szimpátia vagy antipátia alapján csatlakozzanak másokhoz. Elvárható, hogy az álláspontokkal való azonosulást mindenki érvekkel is meg tudja magyarázni a többiek számára. Az elköteleződések kialakulása az egyik legfontosabb feltétele a vita további kibontakozásának is. Ugyanakkor a kibontakozásuk óhatatlanul együtt jár a konfliktusok megjelenésével, amelyet a moderátornak csillapítania kell, hogy a vita tárgy-szerű jellegét továbbra is biztosítani tudja.

Harmadik szakasz – az ellentétek kibontakoztatása és a rejtett előfeltevések feltárása

Kezdeti feltevésünk szerint a vita térbeli kontextusba helyezése és egyes aspektusainak térbeli megjelenítései jelekkel és jelalakzatokkal elősegítik az ellentétes vélemények gyorsabb szembesítését, az álláspontok letisztulását és a közös pontok megtalálását is. E folyamat keretében rejtett előfeltevések feltárására is sor kerül. A moderátor itt minden esetben rámutathat arra, hogy a feltárt előfeltevés eredetileg kívül volt a vitázók látókörén, de azzal, hogy explicitté tették, helyet is változtatott, és abba belekerült. Ilyen implicit módon a moderátor a szélesebb kitekintést és a kontextualizálást tanítja a térépítésre és a térszemléletre épülő metaforák segítségével.

A vita harmadik szakaszában az első feladatkör területén a moderátornak tisztáznia kell, hogy melyek azok a fontosabb vélemények, amelyek tárgyalása közelebb vihet a vita fő céljának eléréséhez. Ezért ezeket célszerű szemléltetni valamilyen szimbolikus vagy ikonikus jelekkel, vagy ha már az előző két szakasz valamelyikében ilyen jelek voltak, akkor azokat szükséges módosítani vagy továbbfejleszteni. Korábban utaltunk arra, hogy érdemes közös elmetérképen is megjeleníteni a legfontosabb tartalmakat; ezen a ponton érdemes ahhoz visszanyúlni, szükség esetén módosítani, kibővíteni, a vita minden résztvevőjében tudatosítva a változtatások okát. Ezért a moderátornak a vitater középpontjában érdemes ezekre szóban utalnia, amivel térbelileg is jelzi ezek központi szerepét.

A második feladatkör területén a moderátor feladata elsősorban elősegíteni azt, hogy a kialakult véleményeket vagy véleményáramlatokat egyszerűbb, lényegibb formára hozzák. Ez együttjárhat a helyesnek tartott rangsor megváltoztatásával is. Ehhez szorosan kapcsolódóan hozzátartozik az is, hogy a már letisztult fő véleményekről vagy véleményáramlatokról minden részvevő pro és kontra elmondhassa fontosabb érveit. Ennek során tovább halad előre az a folyamat, hogy a lényeges kérdések különválnak a kevésbé lényegesektől. Itt lehet rámutatni a téves, vagy esetleg tévútra vezető vélemények részleges igazságtartalmára is.

Egy tipikus fordulat lehet a vitában olyan szempontok felvetődése, amelyek az addigi egyetértés eredményeit megkérdőjelezzik. Ez esetben szükség lehet arra a műveletre is, amelyet térbeli metaforával újrakerepezésnek neveznek. Az újrakerepezés egy tervnek, egy témának, egy dolognak teljesen új szempontokból való vizsgálatát és alakítását jelenti. Az újrakerepezéshez ismét csak érdemes olyan térszemiotikai eszközökhöz nyúlni, amelyek egy ilyen újraértékelésnek a szemléltetési és elhelyezési feltételeit meg tudják teremteni.

A harmadik feladatkör teendőit végezve a moderátornak a minimálisra kell csökkentenie az egyes résztvevők közötti esetleges konfliktusokat, amelyek elveszik az időt a leglényegesebb kérdések megtárgyalásától. Ez esetben a moderátor „a békebíró szerepében” a vita körén kívülinek minősíthet és kizárhat bizonyos megnyilvánulásokat. Az ezekből kibontakozó csoportképződést a moderátornak gátolnia kell, miközben a konstruktív vitatkozók körében továbbra is elősegítheti a csoportok kialakulását és azoknak nevet és jelet adhat. Ezzel egyidejűleg más módon is bátorítani kell azokat, akik a lényegessé vált véleményeket kifejtik és érdemes őket felkérni arra, hogy az időközben szimbolikus vitateri középponttá vált helyen foglalják össze saját véleményüket vagy a csoportjukét.

Negyedik szakasz – a vita összegzése és lezárása

A vita harmadik szakasza után – a vita eredeti céljára reflektálva - tartalmi összegzésre kerülhet sor, amelynek során a vitázók áttekintik az elért fontosabb eredményeket. E feladat elvégzése során az első és a második feladatkör teendői összefonódnak. Az összegzés során kifejezetten fontos támaszkodni az eddig felhasznált térszemiotikai eszköztár elemeire. Az ezek kialakításába, fenntartásába és tökéletesítésébe fektetett moderátori energia csak így térülhet meg. Így a moderátornak a vitatér központi részén érdemes az összegzéssel kapcsolatos véleményét megfogalmaznia, illetve ajánlható másokat oda behívnia. Ezzel szemben viszont a különvélemények megfogalmazása során célszerű a hozzászólóhoz közelítenie.

Érdemes ezen a ponton újrendezni a vita elején megkezdett és a további szakaszokban továbbfejlesztett interaktív gondolattérképet, melyen a fogalmi viszonyok átrendezése hatékony vizuális térszemiotikai segítség lehet. Ugyanakkor arra is tekintettel kell lenni, hogy nem feltétlenül jelez hibát, ha nem sikerül határozott, végleges lezárást találni a vitában. Számos probléma esetében a lezárás az adott ponton elérhető tudás vagy ítélet megfogalmazását jelenti, tudatosítva, hogy újabb szempontok vagy ismeretek figyelembevételével mindez megváltozhat.⁹

A harmadik feladatkör terén a moderátornak célszerű enyhítenie azt a presztízsvesztéséget, amelyet a vitában esetleg alulmaradt résztvevők elszenvedtek. Jó alkalom ez ismét annak felmutatására, hogy a fontos felismerésekhez ellentétes vagy részkérdéseket vitató véleményükkel ők is termékenyen hozzájárultak. Az eredmények a vitafolyamat egészének a produktumai, és így valamennyi résztvevő eredményei, még ha esetleg eltérő mértékben is.

48

Összefoglalás

Tanulmányunkban azt vizsgáltuk meg térszemiotikai kontextusban, hogyan valószínűsíthető meg a vitavezetés oktatásának egy sajátos formája, amelynek keretében – a klasszikus vezetéstudományban azonosított három fő vezetési funkció nyomán – három fő vitavezetői feladatkört különböztettünk meg. A moderátor tevékenységének mindhárom feladatkörében – véleményünk szerint – igen jól használhatók térszemiotikai módszerek. Ezek egyrészt történelmi hagyománnyá szilárdultak Európában, másrészt pedig gondolkodáspszichológiai kutatási eredmények alapján is nagyon hatékonyak lehetnek.

Tekintettel arra, hogy a vitakultúra oktatásának egyik formáját vázoltuk fel, amelyben a térszemiotikai belátásoknak kiemelt szerepük van, az oktatási céllal lefolytatott vita, és kiváltképpen a moderátor szerepét betöltő egyetemi hallgató vagy tanuló tevékenységének értékelésében is a térszemiotikai eszköztár alkalmazásának eredményességét és hatékonyságát célszerű szem előtt tartani.

---

9 Ebben gyakran a kiindulást jelentő probléma természete a döntő. Lásd erről: MATTHEW Lipman, *Thinking in Education*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

Irodalom

- LEHMANN Miklós, *Digitális eszközök szerepe a fejlesztésben* = PÁLFI Sándor – VARGÁNÉ NAGY Anikó (szerk.), *Kora gyermekkori nevelés szakmai megújításának lehetőségei 1.*, Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 2017, 144–151.
- LIPMAN, Matthew, *Thinking in Education*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- NÖTH, Winfried, *Handbuch der Semiotik. 2.*, vollständig neu bearbeitete und erweiterte Auflage, Stuttgart – Weimar: Verlag J. B. Metzler, 2000.
- SZIVÓS Mihály, *A személyes és a hallgatólagos tudás elmélete*, Budapest: Tankönyvkiadó – Universitas, 2005.
- SZIVÓS Mihály, *A jeltől a kódig. Rendszeres szemiotika*, Budapest: Loisir Kiadó, 2013.
- SZIVÓS Mihály, *Jelterek. A jeltérelmélet alapjai és a jeltérelmezés módszertana*, Budapest: Magánkiadás, 2022.
- TVERSKY, Barbara, *Mozgásban az elme. Hogyan formálja a cselekvés a gondolkodást?* ford. HEGEDŰS Péter, Budapest: HVG Könyvek, 2019.

A sign-space theory-based method of teaching and developing the culture of debate

Abstract. The main aim of this study is to promote the teaching of debate culture in secondary schools and universities. The topicality of this long-neglected subject stems from the fact that it is hardly possible to educate young people in democratic thinking without debates. On the other hand, the changes in values and new knowledge that globalisation brings with it point to the need for debate. In order to develop a culture of debate, the authors have drawn above all on the semiotics of space, the theory of tacit knowledge and the innovative use of important concepts in management science. They examine the role of the debate moderator over time and divide debates into four phases. They also highlight the conditions for the simultaneous exercise of three main classical functions coming from management sciences: leadership, management and conflict resolution.

Keywords: the semiotics of space, tacit knowledge, the theory of controversies, debate culture, leadership, management and governance.

Szívós Mihály
Budapest
Az MTA nyugalmazott
tudományos főmunkatársa
szivosml@yahoo.de

50

Lehmann Miklós
Budapest
egyetemi docens
ELTE TÓK Társadalomtudományi Tanszék
lehmannm@tok.elte.hu